

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

УДК 378.371

Бандура Ю.Б.*

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Представлений аналіз моделей розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих навчальних закладах. Подається зміст узагальненої моделі розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: викладач іноземної мови вищих військових навчальних закладів, розвиток професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих навчальних закладах, модель професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах.

Проблеми вдосконалення педагогічного процесу в вищій школі досліджують Я.Я. Болюбаш, А.А. Вербицький, О.І. Гура, Т.А. Дмитринко, В.П. Кузовлев, В.А. Попков, М.І. Приходько, А.В. Сущенко, Т.І. Сущенко. Вирішення проблем вдосконалення педагогічного процесу в вищих військових навчальних закладах є актуальною, тому що має вплив на формування професійного рівня підготовки майбутніх військовослужбовців.

Низка досліджень присвячена проблемам оновлення системи післядипломної педагогічної освіти, зокрема інноваційним перетворенням її змісту, форм, методів, технологій на сучасних методологічних засадах синергетичної методології, гуманітаризації тощо (Л.І. Даниленко, Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко, Н.І. Клокар, В.І. Маслов, В.В. Олійник, А.П. Пуховська, М.І. Романенко, Т.М. Сорочан та інші).

У вітчизняних й закордонних дослідженнях існує багато різних авторських позицій із приводу структури професійної компетентності педагога. Загальна компетентність людини, що включає в себе загальні ключові змістовні й функціональні компетентності.

Наприклад, Н.М. Коломінським розроблено системну модель співвідношення психологічних компонентів і управлінських функцій менеджера освіти. Дослідник конкретизував різноманітні психологічні компоненти планування, вироблення та прийняття управлінських рішень менеджера освіти: психодіагностичний, прогностичний і проектувальний; психологічні компоненти організації: координаційно-регулюючий, комунікативний, мотиваційний. Контролю, як і всім функціям управління, притаманні порівняльно-оцінний, когнітивний та емоційно-вольовий компоненти як його інформаційне та психоенергетичне підґрунтя [6, с. 268-273].

Загальна модель розвитку професійної компетентності викладачів у системі післядипломної освіти та професійній діяльності подана Ю.С. Присяжнюк у публікаціях [7]. Суттєвим елементом цієї моделі є технологічний модуль, який передбачає використання інноваційних освітніх технологій як засобу розвитку методичної компетентності викладачів. Такий підхід впливає із сучасних та практичних наробок.

М.В. Бадашкеєвим були розроблені математичні моделі складових професійної компетентності. Модель професійної компетентності викладача виражена в наступних рівняннях.

* © Бандура Ю.Б., 2012

Діагностична компетенція: $DO1 = 1,3U + 0,76A$, де U – уміння діагностувати й використувати діагностичний матеріал, A – уміння аналізувати й направляти розвиток студента; комунікативна компетенція: $DO2 = POB + 43KH$, де POB – володіння навичками педагогічного спілкування, KH – комунікативні навички, здатності; компетенція особистісного самовдосконалення: $DO3 = 0,1H + 0,76KK + OK$, де H – цінностно-значеннєвий компонент, KK – когнітивний компонент, OK – операціональний компонент; психолого-консультуюча компетенція: $DO4 = 0,75DOB + 2,4UK + 0,75VKPM$, де DOB – володіння навичками діалогічного спілкування, UK – уміння вести психолого-педагогічну консультацію, $VKPM$ – володіння навичками корекційно-реабілітаційних методів [3].

Так, Г.С. Данилова розробила акмеологічну професійну модель педагога, яка складається з чотирьох компонентів: компетентності (досконалої), особистісної орієнтації (досконалої), морально-духовної культури, акмеологічної професійної позиції [5, с. 82].

Отже, в подальшому ми будемо дотримуватися наступної точки зору: професійна компетентність викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів – складна одинична система внутрішніх психічних станів і властивостей особистості фахівця, готовність до здійснення професійної діяльності в області лінгвістичних дисциплін і здатність робити необхідні для цієї дії.

Отже, мета статті полягає в розгляді змісту узагальненої моделі професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах та напрямків розвитку складових професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладах.

У ході дослідження нами було розроблено модель професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах та напрямки розвитку складових професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладах. Проаналізувавши описані в психолого-педагогічній літературі умови розвитку професійної компетентності і розглянувши їх застосування до теми нашого дослідження, ми виділили чотири групи умов:

I. Нормативні: змістовна та інноваційна готовність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів; установка на компетентно-професійну діяльність; індивідуальний підхід до здобуття професійної компетентності.

II. Загальнопедагогічні: забезпечення інтегративної цінності процесу розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів; спрямованість професійної підготовки на розвиток професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів як центрального компонента професійної компетентності; актуалізація можливостей навчальних предметів для розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів з урахуванням їх спеціальності та кваліфікації; стимулювання процесу саморозвитку викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів.

III. Професійно-педагогічні: наявність компетентних педагогічних дій у професійній діяльності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів; співвідношення методів і форм їх підготовки для роботи у ВВНЗ; емоційно-оцінні відносини між слухачами і викладачами.

IV. Загально-соціальні: потреба у професійно-компетентних викладачах іноземних мов, престижність наявності високої професійної майстерності у викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів.

Побудова моделі розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів відображає загальну структуру ключового компонента професійної компетентності викладачів ВВНЗ і містить п'ять блоків, а саме: ціле-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, особистісний, рефлексивний.

Визначивши основні компоненти моделі розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів, необхідно проаналізувати основоположні принципи організації й проведення експериментальної роботи.

Основний з них – принцип об'єктивності, завдяки якому використовуються тільки такі методи і прийоми, які дозволяють отримати найбільш достовірні дані про педагогічне явище, яке досліджується.

Принцип гуманізації, який передбачає повагу і прийняття особистості викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів, побудову умов для творчого розвитку і самореалізації особистості, уявлення свободи у виборі найбільш сприятливих способів навчання і самовдосконалення.

Принцип позитивної емоційної забарвленості, який відображає положення загальної психології про те, що емоційний фактор лежить в основі довгострокової пам'яті й розвитку мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Цей принцип визначав позицію викладача – позицію помічника і консультанта, зразка доброзичливості і джерела позитивних емоцій, довіри в особистісних відносинах усіх зі всіма. Таким чином, будувалися сприятливі психологічні умови для активізації творчої професійно-педагогічної діяльності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів у ході експерименту.

Принцип реалізації особистості в колективі зумовлює провідну роль колективу, оскільки перебування в колективі є умовою розвитку особистості і засобом активізації її психічної діяльності. Наявність характерних для колективу відносин (симпатії, співчуття, визнання, підтримки, взаємодопомоги) дозволяло викладачу сміливо розкриватися, повніше реалізувати себе і вдосконалювати свої професійно-педагогічні вміння і особистісні відношення. Спілкування в колективі мало високий навчальний ефект і дозволяло викладачам закрити прогалину в знаннях, використовуючи загальний багаж групи. Реалізуючи себе в колективі, викладачі іноземних мов вищих військових навчальних закладів вчитися адекватно оцінювати себе і тих, хто знаходиться навколо них, будувати відносини з людьми, не відволікаючись, працювати над своїми вадами.

Модель розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів містить також етапи розвитку професійної компетентності. На нашу думку, модель процесу розвитку професійної компетентності у викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів повинна відповідати вимогам, визначеним її суттєвими принципами: вивчення процесу розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів з точки зору цілісності, неповторності особистості, як соціальної, культурної та професійної індивідуальності; обговорення професійно-особистісного становлення в процесі навчання, самовдосконалення й коригувальної діяльності як єдиного процесу в розвитку професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів; визнання викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів суб'єктом безперервного процесу професійно-особистісного самовдосконалення: самопізнання, саморозвитку, самореалізації.

Отже, в результаті аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури компонентами професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів стали такі, як психологічна, предметна, дидактична, методична, комунікативна, управлінська, проектна, соціокультурна та інформаційно-технологічна компетентності.

Психологічна компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів визначається як здатність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів до засвоєння нових знань, готовність до навчання і професійно-особистісного розвитку [4, с. 61-69].

Комунікативна компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів. Спілкування виступає необхідною умовою життя людей, без якої неможлива ні особиста, ні громадська, ні професійна діяльність.

Формування соціокультурної компетентності передбачає входження в спеціальність, оволодіння нормами професійної діяльності та професійного спілкування, досягнення її високих рівнів; опис особистого досвіду і передача його наступним поколінням. Соціокультурна компетенція включає лінгвістичний, нелінгвістичний та країнознавчий компоненти. Лінгвістичний компонент полягає в засвоєнні та правильному вживанні лексики, необхідної для спілкування з урахуванням соціокультурних особливостей. Нелінгвістичний компонент базується на засвоєнні певних соціальних моделей поведінки. Країнознавчий компонент вимагає ознайомлення та володіння історичною, географічною та соціальною інформацією про країну, мова якої вивчається.

Предметна компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів визначається як теоретична і практична готовність до викладання предмета. Дидактична компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів визначається як пізнавально-теоретична готовність (виявляється в інтелектуальній підготовці, тобто у здатності застосовувати свої знання для виконання завдання) до здійснення навчального процесу.

Управлінська компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів визначається як здатність планувати, організовувати і контролювати навчально-виховний процес та власну професійну діяльність для досягнення прогнозованого результату.

Проективна компетентність викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів полягає у здатності до визначення та втілення навчальних проєктів, аналізу партнерських стосунків в процесі викладання, педагогічного співробітництва, передбачення наслідків фахової та особистісної діяльності.

Інформаційно-технологічна компетентність – підтверджена здатність особистості використовувати інформаційні технології для гарантованого донесення та опанування інформації з метою задоволення власних індивідуальних потреб і суспільних вимог щодо формування загальних та професійно-спеціалізованих компетентностей людини.

Другий блок моделі – це педагогічні умови. Ми виходили з того, що умови – це «сукупність об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації у дійсність можливостей, які є в потенції». Формування особистості не здійснюється саме по собі, із приростом знань і розвитком суспільної практики; для цього необхідна спеціально організована діяльність з її формування. Наступні умови розкривають зміст процесу розвитку професійної компетентності та покликані зробити цей процес більш ефективним. Ними стали: орієнтація викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів на самооцінку професійної компетентності; використання нових технологій навчання на заняттях з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Принципами, якими слід керуватися, обґрунтовуючи використання інноваційних освітніх технологій у роботі з розвитку професійної компетентності викладачів іноземної мови у вищих військових навчальних закладах, є наступні: принцип відкритої перспективи (спрямованість на майбутнє, тобто на можливість використання тієї чи іншої технології у викладацькій діяльності педагога вищої військової школи); принцип адекватності особистісним та професійним можливостям та запитам викладачів іноземної мови у вищих військових навчальних закладах; принцип варіативності; принцип зв'язку з професійною діяльністю викладачів іноземної мови у вищих військових навчальних закладах, зокрема з методикою викладання та інше.

Осмислення професійної компетентності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах, на думку багатьох учених, повинне ґрунтуватися на розвитку інтегративних і аналітичних здатностей людини. Динамічність суспільного розвитку припускає, що професійна діяльність людини не визначена на весь період його професійної кар'єри й передбачає необхідність безперервної освіти, процесу постійного підвищення своєї професійної компетентності.

Аналізуючи проблему проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, В.М. Гладкова виділяє акмеологічну технологію як проект акмеологічної системи та компоненти такої системи: суб'єкт та об'єкт у процесі їхньої взаємодії; цілі й завдання професійного розвитку особистості; зміст (сутність) розвитку й саморозвитку професіонала; модель професіонала; організаційні форми процесу розвитку особистості професіонала тощо [2, с. 92].

Основна ідея створеної Н.В. Кузьміною теорії вдосконалення професійно-педагогічної діяльності полягає у тому, що випускник ВНЗ повинен прагнути до самовдосконалення. Отже, до завдань педагогічної освіти входить формування акмеологічного підходу до творчої діяльності, прагнення до професіоналізму [1].

Ми вважаємо, що професійна компетентність є сукупність ключової, базової й спеціальної компетентностей.

Ключові компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності, пов'язані з успіхом особистості в професійному світі. Ключові компетентності здобувають сьогодні особливу значимість. Вони проявляються, насамперед, у здатності вирішувати професійні завдання на основі використання: інформації; комунікації іноземною мовою; соціально-правових основ поведінки особистості в громадянському суспільстві. Базові компетентності відбивають специфіку певної професійної діяльності викладача іноземної мови у вищих військових навчальних закладах. Спеціальні компетентності відбивають специфіку конкретної предметної сфери професійної діяльності (у нашому випадку – іноземні мови).

Ключові, базові й спеціальні компетентності, пронизуючи одна одну, проявляються в процесі рішення життєво важливих професійних завдань різного рівня складності, у різних контекстах, з використанням певного освітнього простору. Зазначимо, що на сучасному етапі йдеться про акмеологічну модель професійного становлення фахівця. Вона проявляється на п'яти рівнях: психічному, індивідуально-соціальному, герменевтичному, символічному та екзистенціальному [4].

На основі моделі професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів в подальшому буде розроблена модель розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів, яка буде розглядатися як цілісна система цілей, змісту, методів, засобів і форм, направлена на розвиток професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів та включатиме цільову, структурну, операційно-технологічну, умовну та діагностико-рефлексивну складові.

Кожна складова моделі є невід'ємною її частиною і характеризується сукупністю відповідних заходів, форм і методів навчання, а саме: цільова – визначенням мети та завдань дослідження; структурна – розкриттям структури та змісту професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів; операційно-технологічна – методикою розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів; умовна – психолого-педагогічними умовами, важливими для розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів; діагностико-рефлексивна – методикою діагностування рівня розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів та його рефлексивній діяльності. Усі складові моделі розвитку професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів будуть взаємообумовленими і взаємозалежними між собою.

Отже, професійна компетентність викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів – не проста сума знань, умінь і навичок, які він повинен передати своїм студентам. Викладач іноземної мови вищих військових навчальних закладів повинен стати провідником усього нового, що виробляє наукова еліта.

Професійна компетентність викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів реальна, вона властива конкретній особистості й залежить від зусиль людини, це її особистісна характеристика, сукупність її знань, умінь, навичок і гнучкого мислення. Від того, наскільки викладач іноземної мови вищих військових навчальних закладів професійний, залежить становлення мобільної особистості військовослужбовця з високим потенціалом інтеграції у вітчизняний, загальноєвропейський і світовий простір, майбутня конкурентоспроможність військовослужбовця, його здатність інтегруватися у світове міжнародне співтовариство.

Узагальнюючи вищевикладене, можна підкреслити, що розвиток професійної компетентності викладача іноземної мови вищих військових навчальних закладів може бути або вузьконаправленим, або фундаментальним. У першому випадку це, як правило, освітній процес, націлений на оволодіння необхідними знаннями й уміннями, а також якостями, що дозволяють ефективно виконувати професійну діяльність, що розуміється у вузькому змісті. У другому випадку викладач іноземної мови вищих військових навчальних закладів представлений ще і як носій морально-етичних цінностей, як фахівець, здатний до самовдосконалення й прийняття соціально-відповідальних рішень. Саме цей підхід у сучасних цивілізаційних і соціокультурних умовах представляється єдино вірним.

Список використаних джерел

1. Акмеологические проблемы подготовки преподавателей: сб. науч. тр. / Отв. ред.: Н.В. Кузьмина, Е.С. Гуртовой. – Вып. 2. – М.: Шуя: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Шуйский государственный педагогический университет, 1999. – 191 с.
2. Акмеология — наука XXI столетия: развитие профессионализма: материалы Другой международной научно-практической конференции / Наук. редаг. В.И. Перевозчиков. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 496 с.
3. Бадашкев М.В. Особенности развития личности будущего педагога средствами психолого-педагогической подготовки: монография / М.В. Бадашкев. - Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. – 221 с.
4. Васильчук О.А. Психологічна компетентність викладача іноземної мови вищого військового навчального закладу / О.А. Васильчук // Проблеми загальної та педагогічної психології. Том 7: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К.: ГНОЗІС, 2005. – Випуск 7. – С. 61-69.
5. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога / Г. Данилова // Освіта і управління: науково-практичний журнал. – 2005. – Т. 8. – Ч. 3-4.
6. Онищенко Н.Э. Профессиональное обучение: профессиональная компетентность учителя в новых социальных условиях / Н.Э. Онищенко // Модель деятельности специалиста как научно-методологическая проблема: Материалы науч.-метод. сессии УМС УдГУ. – Ижевск : УдГУ, 2007. – С. 248-253.
7. Присяжнюк Ю.С. Модель розвитку методичної компетентності викладача гуманітарних предметів системи ППО. / Ю.С. Присяжнюк // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя. – 2008. – Вип. 50. – С. 346-352.

The analysis of the existing models of the professional competency of a foreign languages teacher in the higher educational establishments is described. The content of a generalized model of the development of the professional competency of the foreign language teachers in the higher military educational establishments is presented.

Key words: *a foreign language teacher of the higher military educational establishment, the development of the professional competency of teachers of foreign languages in higher educational establishments, a model of the professional competency of foreign languages teachers in the higher military educational establishments.*